

מתגלגלים בזמן

"אוד שנה ואוד שנה הזמן הוא שלשם אנך..."

הלוח העברי

מדריך למורה

האגף לתרבות תורנית

משרד החינוך התרבות והספורט
מינהל כ"א בהוראה, תיאום ובקרה

כתיבה והפקה:

HELED

חלי"ד - חנוך לנער ע"פ דרכו

חלי"ד

מתגלגלים בזמן

הלוח העברי

מדריך למורה

ניהול חינוכי: הדר סופר, כתיבה: גלית שאוליאן
עיצוב: תמר אלמוג, איור: אורי אלון, עריכת לשון: גילת עירון-בהר
צוות היגוי: הרב יוחנן פריד, הרב ד"ר צבי רוזנר, ציון מנצורה

קו המחשבה

במטרה לעודד את ההיכרות עם הלוח העברי, נחיצותו, ייחודו וחשיבותו, ולחזק את הקשר עמו, בחרנו להציע גיליון הפעלה לתלמיד ומדריך למורה העוסקים בנושא זה.

לכל עם מאפיינים המייחדים אותו מעמים אחרים, כגון: מורשת, מקורות ספרותיים, צורת לבוש, מנהגי אכילה ועוד. אחד המרכיבים העיקריים המייחדים עם אחד ממשנהו הוא לוח השנה, הקובע את נקודת ההתחלה למניין השנים, החגים והמועדים, את משך החודשים והשנים וכדומה. לוח זמנים כזה מאפשר הווייה משותפת וחיים לאומיים.

בשנים האחרונות חל פיחות ניכר במרכזיותו של לוח הזמנים העברי. אף-על-פי שאין הוא שנוי במחלוקת בין זרמי היהדות השונים (בניגוד למרכיבי לאום אחרים, כמו למשל הגדרת הזהות הלאומית), השימוש היומיומי בו הולך ומתמעט. אין הדבר נובע מהחלטה עקרונית, כי אם מהעובדה שבחיי היומיום נוח יותר להשתמש בלוח הלועזי, הנהוג בעולם כולו.

לוח השנה העברי הוא אחד הסממנים הלאומיים הייחודיים של העם היהודי. במכתב אישי לרכזי התרבות ב"הסתדרות", פרס יהושע מנוח מקיבוץ דגניה א' בתשי"ז את טיעונו בזכות השימוש בלוח העברי:

"עניין זה של התאריך שלנו, איך הוא הולך ונעקר מחיינו ללא קריעה וללא קדיש, חייב להדאיג כל יהודי באשר הוא. המירונו את החודשים היקרים שלנו – שהוד הדורות חופף עליהם והם ספוגים ריח, ליח ודם יהודי ואשר דברי ימינו, חגיגנו ומועדינו מקופלים בהם – בחודשים זרים שתרבות נוצרית שקועה בהם. החלפנו את מניין השנים התמים לבריאת העולם, במניין לידת הנוצרי.

אנו מרוששים את הלשון שבפינו, מוחקים מהזיכרון ומההרגשה את הזכירות, האסוציאציות שמעורר בנו חודש-חודש: ניסן – יציאת מצרים, עבדים היינו וכו', מנחם-אב – החורבן, הגלות, הכמיהה לארץ וכו', וכך כל חודש וחודש.

עם מחיקת החודשים הללו אנו מוחקים את אשר היה, את ההרגשה הבלתי-אמצעית הקושרת אותנו עם עברנו הגדול. אנו גוזרים שכחה על עצמנו, כי שוב אין לנו זיכרון יהודי, הפועל מחוץ לסף ההכרה, בא והולך באופן טבעי ללא כל חציצות; זיכרון שהודות לו שמרנו את ארצנו בתחושתנו והודות לו אנו פה.

זהו נושא כבד משקל ורציני עד למאוד שאנו משום מה מתחמקים ממנו ואין ברצוננו להתעמק בו. החלטנו: "ככל הגויים בית ישראל". לא יעלה ולא יבוא! יהודים באנו הנה להיות! גויים גם יכולנו להיות שם. היו לנו הזדמנויות למכביר. וברור לי ובטוח אני בכל לבי שיום יבוא ונחזור לקניינינו הלאומיים ונשמור עליהם באותה התלהבות כפי ששמרנו עד כה. לא בנו מתחילה ההיסטוריה היהודית! נשוב, אחרת נימצא בחוץ, גרים בארצנו. הארץ לבדה – ובייחוד לנו, נודדים נצחיים, עקורים ללא שורש בכל מקום – לא תקנה לנו הרגשה יהודית. לכך דרושים הרבה ערכים חיוניים, והתאריך הוא אחד מהם.

אולם עד אז, עד שיבוא היום ההוא, המאושר, אסור לנו - אסור ואסור - למחוק את סימני הזמן שלנו ולטשטשם כליל.

זוהי בעיה לאומית מדרגה גבוהה. התאריך שלנו משמש עריסה, לבוש, צביון יהודי. זוהי טלית מול גלימת כומר, מגן דוד מול צלב. ואם מעמידים אצל השבת שלנו, היקרה והקדושה, את התאריך הנוצרי (שבת 28.7.1957), הרי זה כאילו הציגוה על-ידי כנסייה נוצרית. וקר לה שם מאוד.

כיהודי וכחבר הסתדרות אני פונה אליכם בבקשה: אל תטשטשו את עקבות התאריך שלנו! שימו אותו לפחות בראש כל מודעה ובראש כל פירוט זמנים במודעה. אל יצא אף פרסום מתחת ידיכם והתאריך שלנו לא יתנוסס בראש, לא בפרסום פומבי ולא בחליפת מכתבים. ואת זה של הנוצרי שימו באותיות יותר קטנות ובסוגריים. נשמור את זכרו של התאריך שלנו יום-יום שעה-שעה, ובבוא העת שאנחנו נשוב אליו - לא יהיה זר לבנינו.
אנא ואנא!"

נוסף על הממד הארגוני שיש ללוח שנה, יש לו ממד לאומי-מהותי. לוח זמנים משותף לקבוצת אנשים הופך אותם מפרטים לקבוצה מגובשת, בעלת מאפיינים יחודיים, ובמילים אחרות: **הופך אותם לעם.**

”מתגלגלים בזמן”

המדריך שלפניכם נועד ללוות את הפעילות המוצעת בגיליון לתלמיד ”מתגלגלים בזמן”, המיועד לתלמידי כיתות ג'-ה'.

מטרות הפעילות

- לבסס את ההבנה בצורך בלוח שנה ייחודי
- להכיר מושגים ופרטים הקשורים בלוח השנה העברי
- במדריך מוצעת הרחבה לחומר המופיע בגיליון לתלמיד ומובאות הצעות נוספות להפעלה בכיתה. הרעיונות מובאים על-פי הסדר שבו הם מופיעים בגיליון לתלמיד.

משיך הפעילות

- אפשר לפרוס את הפעלת הגיליון על פני 3-4 יחידות הוראה.
- למורים העובדים עם תכנית ”מפתחות לתרבות ישראל” כדאי לשלב את הוראת הנושא עם היחידה של לוח עברי (מס' 16) מתוך ”מפתח לעמ”.
- מומלץ להתאים את הוראת הנושא לתכנית הלימודים המועברת בכיתה.
- אפשרות נוספת היא לפתוח את השנה החדשה בפעילות העוסקת בלוח השנה העברי ובמועדיו.

זמון ענק

הצעה לפתיחת הפעילות

בהתאמה לנושא, בחרנו לעצב את הגליון לתלמיד בצורת לוח שנה. שם הגיליון הוא "מתגלגלים בזמן". בפתיחה אפשר לדון בשאלה:

מדוע הזמן מדומה לגלגל?

ממד המחזוריות שבזמן הוא המקנה לו את הדימוי הנפוץ הבא לידי ביטוי גם בשיר "גלגל ענק", שציטוט ממנו מובא בכריכת הגליון.

לפניכם השיר במלואו. אפשר לקרוא עם הילדים או להשמיעו בכיתה, ולאחר מכן לדון בממד הזמן ובמשמעותו.

גלגל ענק מילים: שמרית אור לחן: קובי אושרת

אָדָם אוֹהֵב תְּמִיד בְּתוֹם וְלֵהֵט
בְּיוֹמוֹ וְלִילוֹ
פְּתָאוֹם הוּא כְּמוֹ רוּחַ פָּרָא לֹא נוֹדַעַת
נְעָלָם, נְעָלָם חִלּוּמוֹ.
עוֹד שָׁנָה, וְעוֹד שָׁנָה
הַזְמַן הוּא גִלְגַּל עֵבֶק
וּמָחָר עוֹד יוֹם שְׁמֵמְרוֹמְיוֹ
בְּדָאָה לְמִרְחָק.

מַעְגָּל כְּפֶתַח כָּכָל שָׁנָה
מַעְגָּל נִסְלַח כָּכָל שָׁנָה
וְאִם דָּכַר לֹא הִשְׁתַּנָּה
מָחָר וְדָאֵי נִשְׁחַק.
מַעְלָה כְּשֶׁזָּה טוֹב
וְלֹא נוֹרָא כְּשֶׁמְטָה, וְאִם זֶה רַע -
תְּמִיד יֵשׁ עוֹד בְּרֶרֶה -
הַזְמַן הוּא כְּמוֹ גִלְגַּל עֵבֶק.

אָדָם בּוֹנֵה בֵּיתוֹ בְּדָם וְיָגַע
מְלִילוֹ וְיוֹמוֹ
בְּסוֹפָה עֵזָה, מִמָּשׁ בֶּן-רְגַע
הוּא חָרַב, כֵּן, חָרַב עוֹלְמוֹ.
עוֹד שָׁנָה וְעוֹד שָׁנָה
הַזְמַן הוּא גִלְגַּל עֵבֶק
וּמָחָר עוֹד יוֹם שְׁמֵמְרוֹמְיוֹ
בְּדָאָה לְמִרְחָק.

בגלגל, כמו בזמן, לא תמיד ברור או ידוע מהן נקודת ההתחלה ונקודת הסוף; קיימת המשכיות תמידית. השיר ממחיש גם את האפשרות לשנות את מצבו של האדם. לעתים הוא בפסגת הגלגל, ולעתים במורדותיו, אך גם אז יש לזכור כי הגלגל ממשיך בתנועתו ודברים יכולים תמיד להשתנות. משמעות הדימוי הוא התקווה והסיכוי שקיים תמיד כי הדברים ישתנו לטובה.

סקר כיתתי

השאלה הפותחת (בעמוד הראשון) היא *מהו התאריך היום?* ערכו סקר כיתתי העוסק בשאלה מי יודע מהו התאריך העברי היום. זוהי ההזדמנות להבחין בין התאריך הלועזי לתאריך העברי: כיצד מבטאים כל אחד מהתאריכים (במספרים או באותיות), למי "שייך" כל אחד מהלוחות (נוצרים, מוסלמים, יהודים), על מה מבוסס כל אחד מהלוחות (הולדת ישו, בריאת העולם או אחר).

חודש 2: החודש העברי

השם "**חודש**" גזור מהשורש **ח-ד-ש**. הדבר מרמז על יסוד החידוש בכל חודש. מה מתחדש? הירח. והרי הירח אף פעם לא "נגמר", אם כך מדוע אומרים שהוא מתחדש? לירח תהליך משלו: בתחילת החודש הוא נגלה במיעוטו (וה"בננה" פונה לימין), כשהוא מגיע לשיא גודלו הוא נראה ככדור עגול וזוהר, ולאחר מכן הוא הולך ומתמעט (והפעם ה"בננה" פונה לשמאל). טיפ לזכירת העניין: אם נוסף קו קצר דמיוני לקצה העליון של החרמש, נקבל את צורת האות ז' (זורח) בתחילת החודש העברי ואת צורת האות ג' (גומר) בסוף החודש העברי.

נדמיון לעצמנו את אדם הראשון כשראה לראשונה את הירח. מה היתה הרגשתו בתחילת החודש? יש לשער שהוא נפעם ושמח על התעצמות המאור היפה שהאיר את לילותיו. אולם מה קרה ממחצית החודש? בוודאי התמלא חששות ופחדים למראה המאור ההולך ונעלם. כך נוכל להבין את השמחה הגדולה שחש בתחילת החודש עם הופעתו המחודשת של הירח; שמחה קיומית, סיבה אמיתית לחגוג את ההתחדשות.

אני מדמיון "אדם הראשון והירח"

אפשר לערוך תרגיל דמיון מודרך לפי השלבים שתוארו לעיל, שבמהלכו ידמיון כל תלמיד שהוא אדם הראשון. בסוף כל שלב יתבקשו התלמידים לכתוב מה הם חשים או לצייר את מה שהם רואים בדמיונם.

"לוח ירחים" - דף תצפית

תרגיל מעניין הוא לתעד את הירח בימים שונים וכך להכיר את התהליך שהוא עובר. כל תלמיד יצייר לעצמו בכל ערב את צורת הירח, וכך ייצור לעצמו "לוח ירחים". ליד כל ציור יכתוב את התאריך העברי המתאים. אפשר להשוות את הלוחות שהתקבלו וליצור תערוכה "שמיימית".

צמד 3: סדר האודלים

עד לתקופת התלמוד היה בית הדין בירושלים קובע כל פעם מחדש את תחילתו של החודש. בשנת ד' אלפים, ק"ט (359 לספירה) פרסם הלל בן יהודה, נשיא בית הדין, את "סוד העיבור" (ראו הסבר) ולפיו נקבע הלוח העברי הקבוע לדורות הבאים.

מקורם של שמות החודשים הוא בבלי. כשגלו בני יהודה לבבל אחרי חורבן בית המקדש הראשון, הם אימצו לעצמם שמות מקומיים והעניקו שמות בבליים לחודשי השנה כדי להתאקלם בסביבתם. בנביאים האחרונים ובכתובים מתחילים להופיע שמות המקובלים בימינו. אלול, כסלו ושבת - מופיעים בספרי זכריה ונחמיה. טבת, אדר, ניסן וסיוון מופיעים במגילת אסתר. חשוון - מופיע כחודש בול - בספר מלכים.

עד גלות בבל ידוע רק מעט על הלוח העברי. המקרא מכנה את החודש על-פי מספרו הסידורי: "החודש הראשון" הוא חודש ניסן (שמות מ יז), "החודש החמישי" הוא חודש אב (ירמיהו א ג), ו"חודש האביב" הוא כינוי לחודש שבו חל חג הפסח. לאחר ההתנחלות בארץ ישראל הוגדרו החודשים על-פי אופיים החקלאי המעשי: ירח אסיף, ירח זרע, ירח קיץ.

סוד העיבור

עד לתקופת התלמוד היה בית דין מיוחד בירושלים שקבע את אורך החודש (29 או 30 יום וגם את מספר חודשי השנה, אם השנה תהיה רגילה - 12 חודשים - או שנה מעוברת - 13 חודשים). בתקופת התלמוד, במאה ה-4 לספירה, פורסם בטבריה "סוד העיבור" - החישוב שעל פיו נקבעו מראש השנים המעוברות. "סוד העיבור" מבוסס על מחזור של 19 שנה, שבמהלכו יש 7 שנים מעוברות לפי הסדר הזה: שנה 19, 17, 14, 11, 8, 6, 3. בכל 19 השנים האלה יש התאמה מלאה בין שנת הירח לשנת השמש, ושיטה זו - "סוד העיבור" - משמשת אותנו עד עצם היום הזה, יותר מ-1600 שנה.

לוח גזר

לוח גזר

כתובת שנמצאה בחפירות גזר (עיר כנענית בשפלה הצפונית של ישראל) מלפני כ-3000 שנה (ב-1908 לפנה"ס).

הכתובת חקוקה על אבן גיר בגודל 7/11 ס"מ. זהו לוח חקלאי מתקופת ימי דוד ושלמה, בכתב עברי קדום. הלוח אינו מציין שמות של חודשים אלא מונה את העבודות שנעשו בשדה ובכרם על-פי סדר הופעתן במחזור השנתי של עבודות האיכר. משום כך נקרא "לוח האיכר". בלוח שבע שורות:

ירחו אסף, ירחו זרע (שני חודשי אסף - תשרי וחשוון, שני חודשי זריעה - כסלו וטבת)
ירחו לקש (שני חודשי לקש, גשמי סוף החורף - שבט ואדר. לקש = זריעה מאוחרת או טיפול בצמיחה, שבעקבות המלקוש)
ירחו עצד פשת (חודש של קטיף הפשתים - ניסן)
ירחו קציר כל (חודש של קציר הכל - סיוון)
ירחו קצר שערם (חודש קציר השעורים - אייר)
ירחו זמר (שני חודשי זמיר - תמוז ואב. זמיר = גיזום הגפנים או הבציר)
ירחו קיץ (חודש הקיץ - אלול, זמן איסוף פירות הקיץ).

בהדמנות זו אפשר ללמד את המושגים המופיעים בלוח (כמו לקש, קציר, אסף וכו').

משחק החודשים

אפשר להכין על גבי 12 כרטיסים את שמות 12 החודשים העבריים ולהזמין את התלמידים לסדרם לפי הסדר (בתחילה אפשר לגלות את החודש הראשון, את החודש האחרון וכמה חודשים באמצע, ובשלב מתקדם יותר לכלכל את החודשים כולם ולסדר אותם מהתחלה). אפשר שכל ילד יכין את משחק הכרטיסים בעצמו.

פרק 4: קידוש האודל

להלן המשנה המתארת את קידוש החודש בעבר. בגליון לתלמיד הבאנו חלקים ממנה.

חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כך העדים היו מתכנסים ובית דין בודק אותם שם נהאם הם עדים מהימנים. וסעודות גדולות עושין להם, בשביל שיהו רגילין לבוא ומכיון שבאו מדרך ארוכה, תגמלו אותם בסעודה כדי להניע אנשים להגיע להעיד ולא להתעצל.

כיצד בודקין את העדים? זוג שבא ראשון בודקין אותו ראשון. מכניסין את הגדול שבהם ואומרין לו: אמור, כיצד ראית את הלבנה? לפני החמה, לאחר החמה, לצפונה, לדרומה, כמה היה גבוה ולאן היה נוטה וכמה היה רחב? נתחקרו את העד כיצד ראה את הלבנה. ואחר כך היו מכניסין את השני ובודקין אותו.

נמצאו דבריהן מכוונין, עדותם קיימת נאם נמצאה התאמה בין דבריהם, עדותם מתקבלת. ושאר כל הזוגות שואלין אותן ראשי דברים. לא שצרכין להן אלא שלא יצאו בפחי נפש, בשביל שיהו רגילין לבוא (המשיכו לבדוק את כל האנשים שהגיעו להעיד כדי לא לתסכל אותם).

ראש בית הדין אומר: מקודש וכל העם עונין אחריו: מקודש! מקודש!

דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בעלייתו על הטבלא שבכותל מראה את ההדיוטות ואומר: הכזה ראית או כזה? אחד האמצעים לבדיקת העדים היה לוח ועליו צורות של ירחים בכל מיני גדלים וזוויות, והעד היה מצביע על הצורה שראה.

בראשונה היו מקבלים עדות החודש מכל אדם. משקלקלו הבייתוסים נ"ראו הסבר בהמשך התקינו, שלא יהו מקבלים אלא מן המכירים [בתחילה היו מקבלים את עדותו של כל אדם. מאחר שהיו אנשים ששיבשו את התהליך, קיבלו עדות רק ממי שהיה מוכר כאדם מהימן]

(מסכת ראש השנה, פרק ב, משנה ה-ח)

בזמנים שלפני חיבורו של לוח השנה קבעו בכל חודש חדש את מועד תחילתו. התהליך התבסס על עדותם של אנשים שהגיעו בזוגות אל בית הדין בירושלים להעיד כי ראו את מולד הירח.

מדוע היה התהליך כה קפדני? הבייתוסים, כת מאתה תקופה, ניסו לשבש את הפצת הידיעה על תחילת חודש בכל רחבי הארץ והגולה. מטרתם היתה לחבל בתהליך קידוש החודש. התוצאה של קלקול כזה היא שיבוש לוחות הזמנים האחידים של העם וקעקוע הלאומיות הישראלית.

אחד 5: האוא העברי

מדור זה מציג ידע בסיסי הנוגע ללוח השנה.

- לפי המסורת היהודית, נקודת ההתחלה של ספירת השנים היהודית היא בריאת העולם. דתות אחרות קובעות את נקודת ההתחלה לפי אירועים מרכזיים בהיסטוריה הייחודית להם: הנוצרים מתחילים לספור את השנים מהולדת ישו, המוסלמים - מבריחתו של מוחמד ממכה למדינה, הסינים - לרגל עלייתו של בודהה לשמיים, ארוע בו נתן שמות לשנים בהתאם לשמות החיות שבאו למפגש הפרידה ממנו (כגון שנת הקוף, שנת הדרקון ועוד) ובני המאיה - כנראה לבריאת העולם לשיטתם ועוד.

- הספירה נעשית באותיות, והחישוב - על פי גימטריה. לדוגמה: תשס"ה שווה ערך ל-765 (ת=400, ש=300, ס=60, ה=5). יש להוסיף לחישוב 5,000, שכן מלכתחילה יש לומר כי השנה היא התשס"ה, אולם כנראה מחמת הסרבול שבדבר הושמטה הה"א. כך, על-פי חישוב שהתקבל במסורת היהודית, בשנת תשס"ה חלפו 5,765 שנים מבריאת העולם.

סתירה בין היהדות למדע - האמנם?

כיצד מתיישבת ספירה של 5,765 שנה מבריאת העולם עם תאוריות מדעיות המונות מיליוני ומיליארדי שנה לקיום העולם? קיימות מספר גישות המנסות ליישב את הסתירה. נציג שלוש מהן "על קצה המזלג":

גישה אחת: ששת ימי הבריאה אינם שישה פרקים בני 24 שעות כל אחד, אלא שישה שלבים בהתפתחות היקום, החל בבריאת היקום וכלה בהופעתו של האדם. כך שאם "יום" אינו פרק הזמן המוכר לנו היום, אפשר ליישבו עם פרקי זמן אחרים שנתגלו במדע (על-פי ספר "בראשית ברא" מאת נתן אביעזר, פרופסור לפיזיקה באוניברסיטת בר אילן).

100=ק	40=מ	7=ז	1=א
200=ר	50=נ	8=ח	2=ב
300=ש	60=ס	9=ט	3=ג
400=ת	70=ע	10=י	4=ד
	80=פ	20=כ	5=ה
	90=צ	30=ל	6=ו

גישה שנייה: במדרש בראשית רבא ג', ז' כתוב: "היה הקדוש ברוך הוא בורא עולמות ומחריבן". אפשר להסביר כי הספירה של 5,765 שנה מיוחסת לעולם הנוכחי בלבד, וכי מאובנים ושרידים של מליוני שנים משוייכים לעולמות קדומים.

גישה שלישית: לפי חז"ל, הספירה היהודית מתחילה עם בריאת האדם ב"יום" השישי של הבריאה, כלומר יש תקופה קודמת שלא נכללת בספירה זו.

הלוח העברי מבוסס על שני המאורות - השמש והירח, ככתוב: **"יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים"** (בראשית א' ד). לפי הפסוק, למאורות שני תפקידים: להבדיל בין היום ללילה ולקבוע את המועדים ואת אורך השנים.

השמש - סביבה סובב כדור הארץ במשך 365 ימים בקירוב. העונות נקבעות על-פי השמש והמרחק ממנה, ומועדם של החגים במקרא נקבע על-פי העונות. על חג הפסח, למשל, נאמר: "שמור את חודש האביב" (דברים טז א).

הירח - סובב סביב כדור הארץ. כל סיבוב נמשך בין 29 ל-30 ימים, כלומר חודש. 12 חודשים הם 354 ימים.

בגלל הפער בין שנת ירח לשנת שמש (11 יום) **מעברים** את השנה אחת לשלוש שנים בערך ומוסיפים חודש נוסף. שנה זו נקראת "שנה מעוברת" ולה שני חודשי אדר - אדר א' ואדר ב' (כדי שחג הפסח יחול באביב, כפי שכתוב בתורה, מוסיפים את החודש הנוסף בחודש אדר, לפני בוא האביב).

הרצאת התלמיד

אפשר לבקש מאחד התלמידים להכין סקירה קצרה על הנושא המוצג לעיל, תוך התמקדות ביחסים בין השמש, הירח וכדור הארץ. הוא יכול להמחיש את הדברים בדרכים שונות (איורים, כדורים, העמדה של תלמידים בהתאם וכו').

משחק סיכום

מאחר שמדובר בכמות גדולה של מידע חדש, אפשר לערוך עם הילדים משחק סיכום דוגמת "תשע בריבוע" או "גלגל המזל". במשחק תחרותי זה יוצגו לקבוצות שאלות על הנושא והן יידרשו לענות עליהן.

אחד 6: התאריך העברי

בהמשך ההיכרות עם הלוח העברי נתוודע למועדים, לחגים ולתאריכים שבהם הם חלים, ונתרגל את השימוש בלוח השנה (או ביומן).

שימו לב!!!

בעמוד 6 בגליון לתלמיד נפלה טעות. התאריך המופיע לציון חג הפסח - י"ד ניסן נכתב בטעות, וצריך לשנותו ל-ט"ו בניסן. עמכם הסליחה!

כדאי להחזיר מנהג ישן - לכתוב מדי יום על הלוח את התאריך העברי. לשם כך אפשר למנות תלמיד תורן.

משחק הזכרון

עם התלמידים הצעירים אפשר ליצור משחק זכרון כיתתי או אישי. בכמחצית מהכרטיסים ייכתבו שמות של חגים ומועדים, ובמחצית השניה - התאריכים המתאימים. המשחק יתנהל על-פי כללי משחק הזכרון המוכר, ויתחרו בו שני ילדים או יותר (תלוי במספר הכרטיסים).

עבודה עם כרזת "הלוח העברי"

(בהוצאת האגף לתרבות תורנית)

לחומרי הלמידה מצורפת כרזה צבעונית בשם "גלגל השנה", המתארת בצורה חזותית את סדר הזמנים כפי שהם מופיעים בלוח היהודי. כדאי לתלות אותה בכיתה במקביל לעבודה בגליון "מתגלגלים בזמן".

להלן הצעת הפעלה עם הכרזה:

עבודה יצירתית

שלב א': כל תלמיד יקבל דף ציור (או דף A3) ויקפל אותו לארבעה חלקים - כל חלק מייצג את אחת מעונות השנה. התלמידים יביעו בצבע כל עונה לפי הרגשתם.

שלב ב': כל תלמיד ימין את 12 החודשים לארבע העונות. כאן המקום לחזור על סדר החודשים. תלמידים המעוניינים בכך יוכלו להיעזר בכרזה ובכל שלב בעבודה.

שלב ג': לאחר שהעונות והחודשים כתובים, נתאים לכל חודש את החגים והמועדים החלים בו. אפשר לבטא אותם בכתב או בציור סמלי מתאים. בשלב זה כדאי להשוות את הבחירות של התלמידים לסמלים המצויינים על גבי הכרזה, להוסיף ולהשלים לפי הצורך.

שלב ד': כל ילד יבחר מהגלגל יסוד אחד (חג, מזל, עונה וכו') שפחות מוכר לו, ויעמיק בו תוך שהוא אוסף חומר ממקורות מידע שונים.

ציר זמן וגלגל

את הזמן אפשר לבטא בצורות שונות. זה המקום לעבוד עם הילדים על הביטוי "ציר זמן". ציר זמן הוא ביטוי גרפי של תקופה לאורך קו רציף. על גבי הציר אנו מסמנים נקודות ציון מרכזיות באותה תקופה. קיימים צירי זמן לתקופות ארוכות כמו תקופת המקרא (מבריאת העולם ועד הכניסה לארץ ישראל) וצירי זמן לתקופות קצרות. הפעם נכין ציר זמן לתקופה קצרה יחסית - שנה. כל תלמיד יקבל פס בריסטול רחב, שעליו יצייר ציר זמן לשנה עברית. יש להפנות את תשומת לבם של התלמידים לשאלות האלה: מהי נקודת ההתחלה? מהי נקודת הסיום? אילו נקודות ציון אפשר לציין על הציר (החודשים, החגים)? האם ציר הזמן שלכם מתאים לכל שנה או שמתאים רק לשנה זו? הילדים יונחו לכתוב בכל חודש את החגים החלים בו לפי סדר הזמנים (התאריכים שבהם הם חלים). לגיוון ולהעשרה אפשר לצייר על הציר אייקונים של החגים במקום לכתוב את שמותיהם, ולציין תאריכי יום הולדת שלהם, של בני משפחה ושל חברים. לאחר שהתלמידים יתוודעו לציר הזמן שלהם הם יעברו לעבודת השוואה עם הכרזה, וישיבו על השאלות כיצד מבוטא בה הזמן? (התשובה - בגלגל), מדוע לדעתם בחר מאייר הכרזה בצורה זו? מדוע בחרנו אנו להשתמש בציר? מה הערך בכל צורה? הילדים יקראו את השיר "גלגל ענק" שהובא בתחילת המדריך, יתבקשו להתייחס לשיר ולדימוי הגלגל שעליו הוא מבוסס כפי שהדברים מובאים בעמודים 5-6 במדריך למורה.

פסיפס, בית כנסת בבית אלפא

השוואת הכרזה לפסיפס בבית אלפא

בית הכנסת בבית אלפא שבעמק יזרעאל התגלה בשנת 1962 והוא אחד מבתי הכנסת היחידים שמציין את תאריך בניית הרצפה (המאה השישית לספירה). לבית הכנסת רצפת פסיפס צבעונית ובה שלושה חלקים: ● גלגל המזלות ובו שמות המזלות בעברית. ● ארבע הפינות של הגלגל ובהן חלוקה לתקופות (תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן, תקופת טבת). ● מרכז המעגל, שבו מופיעה דמות אדם המזוהה עם הליוס, אל השמש, במרכזה רתומה לארבעה סוסים על רקע שמים זרועי כוכבים. מוזר לראות בבית הכנסת יצירת אמנות שבמרכזה אל הלניסטי-רומי. נראה כי לשלטון הרומי ששלט אז בארץ היו השפעות אמנותיות על האוכלוסייה היהודית ועל גישתם האמנותית. בעבודת השוואה יוכלו התלמידים למצוא קווי דמיון בין הכרזה ובין הגלגל מבית אלפא: ביטוי הזמן בדימוי הגלגל (כאן המקום לחזור לשיר "גלגל ענק", המופיע בהתחלה), ארבע התקופות שמהן הוא מורכב, סמלי המזלות, מרכז המעגל וכיוצא בזה.

"ברר שתנו כשנים הטובות לברכה"

במרכז הכרזה מופיעה הברכה המקובלת במסורת היהודית לברך את השנה, הברכה מופיעה בתפילת העמידה (היא תפילת שמונה עשרה). אפשר לערוך פעילות סביב הנושא "הברכות שלנו לשנה" (מתאים בעיקר לערוך סמוך לראש השנה). כל תלמיד יקבל דף שעליו יכתוב ועצב ברכה לשנה הנוכחית לפי ראות עיניו ולפי הנושאים העומדים על הפרק.

אחד 7: כמה זריק את זה בכלל?

במרכז הדברים עומדת השאלה: האם יש צורך בלוח שנה מיוחד לעם?

הסקר שערכנו מראה שבוח לנו להשתמש בלוח השנה הלוועזי, הנהוג גם בארצות שונות בעולם. אם כן, לשם מה יש צורך בלוח שנה עברי? הגיליון מציג את הסיפור על שמעון זאב רוטשילד ובעקבותיו דיון בין גל לגילת, שטוענים בעד ונגד לוח שנה ייחודי. התלמידים מתבקשים לנקוט עמדה ולהעלות טיעונים נוספים. גל מייצג את עמדת ה"אין צורך". הוא טוען כי בעידן הגלובליזציה והבין-לאומיות ראוי שיהיה לוח שנה אחיד לכל העולם. טיעון נוסף שאפשר להעלות: חוסר הנוחות בשימוש בלוח עברי (משום שאין מכירים אותו ואת שיטת הספירה באותיות).

גילת מציגה את עמדת ה"בעד": כדי שניקרא עם, כדי שנהיה קבוצה בעלת מכנה משותף, דרוש לוח זמנים שלפיו ינהגו כל הפרטים המרכיבים אותה. לוח שנה הוא מאפיין חשוב של העם, והתעלמות ממנו תגרום לטשטוש ואולי אף לאבדן הזהות הלאומית. לוח השנה מאפשר לדעת מתי חלים החגים והמועדים המיוחדים לנו. טיעון נוסף שאפשר להעלות: לא לגדוע מסורת ארוכת שנים.

כדאי מאוד לחזור לשאלת הכותרת בסיום הפעילות.

דיון פומבי

- אפשר להעלות את השאלה לדיון כיתתי:
1. הכיתה תחולק לשתי קבוצות, האחת תייצג את עמדת הנגד, והשנייה - את עמדת הבעד. על כל קבוצה להעלות מספר טענות גדול ככל האפשר התומכות בעמדתה.
 2. בשלב הבא תשלח כל קבוצה נציג שייצג את עמדתה בצורה ברורה.
 3. בשלב האחרון, לאחר שהועלו הטיעונים, תיערך הצבעה כיתתית.

אחד 8: סדרים נאש

עמוד זה מסכם את הפעילות ואת המסרים המרכזיים בגיליון. לתלמידים מוצע לערוך פעילות שיא מסכמת, דוגמת ההצעה הבאה או בדרך מהנה אחרת.

החוליה החזקה

בגליון מופיע משחק בשם "החוליה החזקה" (על משקל תכנית הטלוויזיה "החוליה החלשה"), שהעיקרון המנחה אותו הוא לענות תשובות נכונות רבות ככל האפשר. ייבחרו מספר נציגים מהכיתה ואליהם יופנו שאלות במספר סבבים. בסוף כל סבב שאלות יוכרז הנציג שענה נכון על מספר השאלות הרב ביותר, ובסוף התהליך יוכרז הנציג שהוא החוליה החזקה.

לוח שנה עברי - משימה כיתתית

פעילות מסכמת נוספת, שהיא גם חווייתית וגם מפנימה את נושא "החודש העברי", היא יצירת לוח שנה עברי כיתתי. הלוח יהיה מורכב מ-12 עמודים, כל עמוד בגודל רבע גיליון בריסטול. כל קבוצה תקבל שני עמודים או יותר ותעצב את חלקו העליון של הגיליון לפי סממנים המתאימים לאותו החודש, לדוגמה: חשוון - עננים וגשם, אייר - דגל ומדורה וכדומה. לאחר שהתלמידים עיצבו את העמודים, יש לבקש מכל אחד מהם לכתוב על גבי פתק "קְמוּ" את שמו ואת התאריך העברי שבו נולד, ולהדביק את הפתק על גבי גליון החודש המתאים. אפשר לאגד את העמודים בצורת לוח שנה או לתלות אותם לפי הסדר, ולהשתמש בלוח לציון ימי ההולדת הכיתתיים או אירועים חשובים אחרים.

נסיים בדבריו של יהושע מנח מתוך מאמר שפורסם בגיליון "מאזניים", כך א, חוברת ד'

עם ישראל קשור לתאריכו, מניין השנים וירחיהן כשם שקשור ללשונו. בו מקופלים שבתותיו ומועדיו וכל מאורעותיו ההיסטוריים אשר עיצבו את דמותו, הקשו את רוחו ונתנו לו חיי נצח. כשם שאין סמכות לבטל את לשוננו, וכשם שלא יעלה על דעתו של שום בר דעת למחוק באופן שרירותי צרוף מילים מאוצר הלשון, כך אסור למחוק מהשימוש היומיומי מערכת שמות הירחים שלנו. הם וכל הזכירות שהם גוררים אחריהם מהווים רכוש לשוני נכבד בשפת הספר והחיים שלנו.

פסיול אנה!

